

COVID-19 PANDEMİSİ VE MEDYA

Dr. Yasemin Giritli İnceoğlu

Profesör, Galatasaray Üniversitesi İletişim Fakültesi, Emekli Öğretim Üyesi

Medya Tekzip Merkezi ve ASULİS Nefret Söylemi Laboratuvarı Danışma Kurulu Üyesi

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Meslek İlkelerini İzleme Komisyonu Üyesi

Medya uzun zamandır dünyayı ve kendimizi nasıl deneyimlediğimizi şekillendiren bir güç olarak kabul edilmekte. COVID-19, dünyamızı ve günlük yaşamlarımızı algılama biçimi üzerine derin etkisi olan küresel bir sağlık krizi yarattı. Küresel salgınlar, doğal afet veya trajedilerden farklı olarak, tek bir yerle veya bir grup kurbanla sınırlı olmayıp, öngörülemeyen travmalar yaratma potansiyeline sahipler; sevdiklerini yitirmek, sağlık hizmetlerine erişememek, zoraki tecrit altında tutulmak bireyleri doğal olarak çok kötü etkiliyor.

Korku

Pandemi döneminde söylentiler ve yanlış bilgilendirme, sahte haberler ve propaganda, virüsün kendisinden çok daha hızlı yayıldı, sağlık stratejilerine zarar verdi. Kuşkusuz “korku” silahının büyük bir psikolojik gücü var. Süper güçlerin ve küresel medyanın “Pandemi” ile tahakküm kurarak, bireylerin direncini psikolojik olarak zayıflatmak için kullandıkları korkutma taktikleri ürkütücü boyuta varabiliyor.

Bu yaratılan korkunun neden olduğu eylemlere örnek olarak, çevrimiçi / çevrimdışı yalan, yanlış haber, spekülasyon, komplo teorilerini dolaşıma sokmayı, yüz maskeleri, dezenfektanları, yiyecekleri istiflemeyi veya salgın için belirli grupları günah keçisi ilan etmeyi vs. Sayabiliriz.

COVID-19’un bilinmez, belirsiz ve öngörülemez olma özelliklerinden ötürü aşırı korku ürettiği de bir gerçek. Bu konuda Fox News’a konuşan New York Sağlık ve Hastane (City Health and Hospital) yöneticisi Syra Madad’ın sözlerine kulak verelim;

“Açıkçası bu kadar çok korku ve endişe olmasının nedenlerinden biri, virüsün yeni, yani bilinmeyen olması ve kimsenin de bilinmeyi sevmemesi.”

Son günlerde en çok gündeme gelen konulardan biri, korku ve paniğin virüsün kendisinden daha bulaşıcı olabileceği. COVID-19 yüzünden dünyada 350 bine yakın insan öldü, ülkelerin sağlık sistemleri çöktü, birçok

gelişmiş ülke gerek ekipman gerek sağlık çalışan kapasitesi açısından iyi sınav veremedi.

Medyada Korku

Medyada küresel salgını tanımlamak için kullanılan dil şüphesiz hastalıkla ilgili kitlesel histeriye katkı sunmakta. Örneğin sıklıkla kullanılan, “Gizli virüs taşıyıcıları”, “Virüs patlaması”, “Ölümcül virüs”, “halk sağlığı acil durumu” gibi korku dolu ifadeler paniğe yol açıyor.

**GİZLİ KORONAVİRÜS
TAŞIYICISI
OLABİLİRSİNİZ**
Eğer aniden burnunuz...

Cardiff Üniversitesi İletişim Fakültesi öğretim üyelerinden Karin Wahl-Jorgensen’in, salgının başlangıç dönemi olan 12 Ocak-13 Şubat tarihleri arasında lexisnexis İngiltere veri tabanını kullanarak sürdürdüğü [araştırmaya](#) göz atmak lazım.

Araştırmada; sayıları 100’e yakın yüksek tirajlı İngilizce dilinde yayımlanan uluslararası gazetede yer alan salgınla ilgili 9 bin 387 haber incelendi, Bin 66’sında “korku” ile ilgili kelimenin yer aldığı, 50 makalede ise “katil virüs” ifadesinin kullanıldığı saptandı.

Telegraph gazetesindeki bir makalede, kaynak olarak sosyal medyada Wuhan’dan paylaşılan sahnelere şu şekilde yer verildi; “Sokakta baygın yatan maskeli hastalar... Yüzlerce korkulu vatandaş, acı içinde kıvranan doktorlar tarafından tedavi edilmeyi beklerken, dar hastane koridorlarında birbirlerine virüsü bulaştırma riskiyle karşı karşıyalar”.

The Sun ve The Daily Mail gibi tabloid gazetelerin, sansasyonelizm rehavetine kapılarak, korku uyandırıcı dil kullanmaları şaşırtıcı değil. The Sun virüse “ölümcül bir hastalık” olarak atıfta bulunurken, Manchester Evening News, “Koronavirüs korkusu Çinlilere ait işletmelere büyük darbe vuruyor, bazıları ise salgından bu yana yüzde 50 oranında düşüş bildirdi” haberi ile salgına yerel etki payı katmış oldu.

Daha önceki salgın hastalıkların içeriği üzerine yapılan araştırmalar da korkuya benzer bir vurgunun yapıldığı üzerinde durmaktalar. Örneğin; 2003 yılında baş gösteren SARS salgınında, tarihçi Patrick Wallis ve dilbilimci tarafından yapılan bir araştırma; “kullanılan ana kavramsal metaforun “katil SARS” olduğunu, Hollanda’daki H1N1 salgını ile ilgili olarak da medya uzmanları Peter Vasterman ve Nel Ruigrok, “endişe, kaygı verici” tonda haberler yapıldığını ortaya koyuyor. Genel anlamda, korona virüsü gibi, bu salgınlar da belirsizlik, yayılma korkusu ve panik ile karakterize edilmişlerdi.

Sahte haberler ve sağlık iletişimi konusunda araştırmalar yapan Khudejah Ali, sağlık habercilerinin küresel salgın döneminde kamuoyuna verilen sağlık riski ile ilgili mesajlarda yer alan, “orta düzeyde korku uyandıran sansasyonelizm”in, insanların kendilerini korumalarına veya semptomları teşhis

Sağlık habercilerinin küresel salgın döneminde kamuoyuna verilen sağlık riski ile ilgili mesajlarda yer alan, “orta düzeyde korku uyandıran sansasyonelizm”in, insanların kendilerini korumalarına veya semptomları teşhis etmelerine yardımcı olduğunu, ama bu dozun iyi ayarlanması gerektiğini vurguluyor.

etmelerine yardımcı olduğunu, ama bu dozajın iyi ayarlanması gerektiğini vurguluyor.

Kâr amacı gütmeyen bir gazetecilik okulu ve araştırma kuruluşu olan Poynter Medya Çalışmaları Enstitüsü korona virüse “ölümcül virüs” demenin yanıltıcı olabileceğini, zira virüsün çoğu insan için (nüfusun %80’inin) ölümcül olmadığını altına çiziyor.

Burada gazetecinin kilit görevlerinden biri, halkın ihtiyaç duyduğu gerçeklere odaklanarak, geleceğe dair senaryolar sunmaksızın olgusal bilgiye yer vererek, daha fazla korkuya neden olabilecek spekülasyonların kullanımından kaçınmak. Bu süreçte olgusal gerçeklere sadık adil-barış odaklı haberciliğe her zamankinden fazla gereksinim var.

Barış Gazeteciliği

İlk kez 1970’li yıllarda kullanılmaya başlanan Barış Gazeteciliği’nin isim babası, Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü’nün kurucuları arasında yer alan ve 1964 yılında Journal of Peace Research ismi ile yayın hayatına başlayan akademik derginin kurucusu olan Norveçli Profesör Johan Galtung.

Kavramın gelişmesinde ve yaygınlaşmasında eşsiz katkısı olan Annabel mcgoldrick ve Jake Lynch, “barış gazeteciliği”nin toplumlar için fırsatların yaratıldığı haberlerin seçimi ile alakalı olduğunu söylemekteler. Gerçekten de barış gazeteciliği ilkeleri arasında; farklılıkları ve hatta karmaşıklığı da göz ardı etmeden sergileme, bu durumu anlama çabası içinde olma, dengiyi her iki tarafın algı ve öykülerine yer vererek, yaratıcı çözümler arama, lider odaklı değil, insan odaklı habercilik yapma ve en önemlisi barış dilini kullanma sayılabilir.

COVID-19 küresel salgını sırasında barış gazeteciliği nelere katkı sağlar sorusu aklımıza gelebilir. Öncelikle farklı yaş gruplarında ve sosyoekonomik koşullarda psikolojik kaynakları ve dayanıklılığı artırmak için sürdürülebilir önleyici tedbirlerin benimsenmesi ve yanlış bilgilendirmenin azaltılması için etkili sağlık iletişiminin önemini algılamaya katkı sağlar. Bireylerin sosyal ve fiziksel mesafeyle baş etmelerine yardımcı olacak etkili stratejiler ortaya

Barış Gazeteciliği, bireylerin sosyal ve fiziksel mesafeyle baş etmelerine yardımcı olacak etkili stratejiler ortaya koymaya yardımcı olur ve şüphesiz damgalama, önyargı, ayrımcılık ve eşitsizliklerin azaltılmasına ön ayak olur.

koymaya yardımcı olur ve şüphesiz damgalama, önyargı, ayrımcılık ve eşitsizliklerin azaltılmasına ön ayak olur.

Diğer taraftan, barış gazeteciliği **şu sorulara yanıtlar** arayabilir;

- Virüs çatışma bölgelerini ve özellikle mülteciler gibi belirli risk altında olanları nasıl etkileyecek ve bu konular nasıl güvenli bir şekilde raporlanabilir?
- Fiziksel mesafe ve sokağa çıkma yasağı veya karantina altında ne şekilde habercilik yapılabilir? Katılım nasıl sağlanacak?
- Acil sağlık ve kamu politikası ile ilgili haberlerin yapılabilmesi için gerekli olan bilgi ve yaklaşımlar nelerdir?
- Baskı rejimleri, ifade özgürlüğünü daha da çok kısıtlamak için salgını bahane mi edecekler?

Hastalarla Söyleşi

Virüsten etkilenen insanlarla (çevrim içi veya yüz yüze) görüşmenin de kendine göre zorlukları var elbette. Aşırı endişe yaşamaları muhtemel olan hastalarla söyleşi yaparken, şu hususlara dikkat etmekte yarar var;

- Söyleşi için onay verildiğinden emin olunmalı ve söyleşinin nerede çıkacağı/yayımlanacağı hakkında mümkün olduğunca açık bilgi verilmeli.
- Mümkünse (video konferans) aracılığıyla görüşmeler gerçekleştirilmeli, aynı mekanda olma durumunda, fiziksel mesafe korunmalı. Göz teması her zamankinden daha fazla dikkat ederek mesafe un-suru telafi edilmeli.
- Sadece ulaşmak istenen bilgilere odaklanmak yerine, onların anlatmak istedikleri şeylere kulak verilmeli.
- Onlardan bu süreci nasıl yönettiklerini açıklamaları istenmeli.
- Kişinin söylemek istediği başka bir şey olmadığından emin olduktan sonra görüşmeyi gerçekleştiren kişi iletişim bilgilerini vererek görüşmeyi sonlandırmalı.
- Henüz netliğe kavuşmamış, içinde bilinmezlik barındıran başlıklar, beklenmedik hikayeler gözden kaçırılmamalı.
- Bu karamsar günlerde mizaha da başvurmak, haberlere yaratıcılık duygusu katacaktır.

Ne Tür Habercilik

Gazeteciler COVID-19 ile ilgili yaptıkları haberlerin sonuçları üzerine düşünmeli, gereksiz panik oluşturuyor muyum sorusuna yanıt bulmalılar, sessizlerin sesi olmalı; örneğin ücretli çalışanların, evsizlerin, mahkumların seslerine yer vermeliler, aileleri bu durumdan nasıl etkileniyor vs. Konularını işlemeliler. Haberlerde, “ölümcül”, “harap,” “korkunç” gibi sıfatlardan kaçınılmalı, gereksiz, abartıcı veya manipülatif grafiklere ve fotoğraflara yer verilmemeli. Panik yaratma dilde ve resimlerde kaygıyı artırabilir; örneğin boş süpermarketlerdeki adeta yağmalanmış algısı yaratan / görüntüleri gerginlik ve gereksiz panik yaratır. Irk profili oluşturmamak lazım. Virüsten etkilenen insanların isimleri, görüntüleri verilmemeli, ilgili kişiler ile ilgili izinsiz bilgi veya fotoğraf paylaşılmalı.

Gazeteciler COVID-19 ile ilgili yaptıkları haberlerin sonuçları üzerine düşünmeli, gereksiz panik oluşturuyor muyum sorusuna yanıt bulmalılar, sessizlerin sesi olmalı; örneğin ücretli çalışanların, evsizlerin, mahkumların seslerine yer vermeliler.

- Adil olunmalı, gerçekler bildirin; söylentileri önlenmeli, spekülasyon yapmamalı.
- Gerçek uzmanlardan - sağlık görevlileri ve konunun uzmanı bilim insanlarından- görüş alınmalı.
- İnsanlara güvenilir bilgi kaynakları sunulmalı, bağlamdan kopuk haber verilmemeli.
- Okuyuculara sahte umutlar veren, “aşı bulundu” “ilaç piyasada” türünden başlıklarla habercilik yapılmamalı.
- İlla şiddetin görünen yüzü değil aynı zamanda görünmez etkilerine de odaklanılmalı; sosyal izolasyon, sürekli gözetim altında olma vs. Gibi yaşanan psikolojik sorunlara da ses vermek gerekir.

Soru Biçimlerine Örnekler

- “Kaç tane test kitiniz var?” **Yerine**, günde ortalama kaç tane hastaya test yapıyorsunuz?
- “Laboratuvarınızda şu anda günde kaç test yapılıyor?” **Yerine** günlük maksimum test kapasiteniz nedir? Sonuç almak kaç saat sürüyor?
- Ölüm oranı yüzde 2.5 demek **yerine**, bilim insanları, sahip oldukları bilgilere dayanarak ölüm oranının yüzde 2.5 olduğunu tahmin ediyorlar.
- Vaka sayınız şu tarih/zaman itibarı ile kaç olacak sorusu **yerine**, vaka sayısı tahmininizi hesaplamak için hangi varsayımlar kullanıldı? Bunun alt ve üst aralığı nedir?

Barış gazeteciliğini savunanları “naif” olarak tanımlayanlar, uygulanabilirliğini “çocuksu bir idealizm” olarak sorgulayanlar veya onu geleneksel medyanın artık demode kalmış “tarafsızlık” ilkesini uygulamadığı için eleştirenler olabilir ancak yine de kanımca barış gazeteciliği şu anda olmazsa olmaz.

Öncelikle yerleşik bazı kanılar var, bunlarla ilgili olarak birkaç hususa değinmek yararlı olabilir. Öncelikle, barış gazeteciliğinin yalnızca “savaş karşıtı” veya barıştan yana bir gazeteciliği ifade etmediğini, özellikle de her türlü ihtilafı, çatışmalı durumlarda ve kriz zamanlarında çözüm odaklı, yapıcı ve yaratıcı, özetle “kötü gazeteciliğe” karşı “iyi gazeteciliğe” vurgu yaptığını söyleyebiliriz. Buna da “gazetecilik mesleği doğası gereği barıştan yanadır, barış karşıtı gazetecilik mesleğin doğasına zaten uymaz ki” itirazları yükselbilir doğal olarak. Ancak, iyi gazetecilik örneklerinin geleneksel medyada cimbızla çekildiği bu dönemlerde, barış gazeteciliği kendine yöneltilen tüm eleştirilere rağmen, alternatif medyanın oksijeni...

Medyada Belli Gruplara Yapılan Ayrımcılığa Örnekler

Medya, kimlik inşasında biz ve ötekiler olgularının sınırlarının çizilmesine ve bir sosyal harita oluşturulmasına yardımcı olurken, ötekine dair yer bulan görsel göstergeler, anlam şemalarının oluşmasını sağlar.

Suriyeli Mülteciler Örneği: Genelde mültecilerle ilgili haberlerde standart kalıp yargılar aşılamıyor, derinlikten yoksun, bağlamdan kopuk bir biçimde yer veriliyor. Mülteciler haberlerde ekonomik külfet, kira artışları, iş gücü kaybı, ucuz iş gücü gibi sorunların kaynağı olarak gösteriliyorlar. Haber

kaynakları ya emniyet yetkilileri ya da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasından seçiliyor haber üretim sunum aşamalarında yer verilmiyor. Bu durum, hem mültecilerin haber sürecine katılımını hem de haberin kapsayıcılığını, bir başka deyişle habere dahil olma hakkını ihlal etmiş oluyor.

Oysa Suriyelilerin konu olduğu çok sayıda olay ve eylem haber değeri taşıyor. Suriyeliler hakkında haber yapılırsa bile, ana akım haber aktörleri ve kurumlarından çok daha az ve ciddiye alınan bir tonla görüşlerine yer veriliyor. Suriyeliler, özellikle de sosyoekonomik konumları ile ilgili olduğu zaman derinlikten yoksun, bağlamdan kopuk bir biçimde, çoğu zaman da olumsuz özellikler ve sözcüklerle tanımlanarak, ulusu tehdit eden veya bizler için bir sorun olarak medyada temsil ediliyorlar.

COVID-19 salgınından hemen önce, Suriyeli mülteci sorunu medya gündeminin en ön sıralarında yer alıyordu. Diğer ülkelere göre daha fazla kayıtlı Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan ülkemiz ana akım medyasında mülteciler aniden görünmez oldular.

Mültecilerle ilgili olumlu haberler yapmak son derece önemli. Euro-news'dan Menekşe Tokyay'ın mülteci iki hekimle ilgili yaptığı haber- İstanbul'da çalışan acil hekimi Dr. Zahra Mozaffari ve Kayseri'de çalışan Dr. Zakira Hekmat ile- güzel bir örnek oluşturuyor.

Dünyadaki tüm mültecilerin güvenliğinin sağlanması, onları koruma sorumluluğunun eşit bir şekilde küresel ölçekte paylaşılması, uluslararası insan haklarına, mülteci hukukuna ve insanlık onuruna saygı duyulması, tüm insanlığın çıkarına olacak.

Sosyal medyada da bu zihniyet yapısının izdüşümünü görmek mümkün. Bilindiği üzere, Haziran, tüm dünyada LGBTİ+'ların onur yürüyüşleri ve çeşitli etkinliklerinin yapıldığı ay, ancak koronavirüs yüzünden bu etkinliklerin hepsi iptal edildi, çevrimiçi ortamda düzenlendi.

Sosyal medyada yalnız Çiçek Sepeti için değil Nivea, Decathlon, Shell gibi firmalar için de adeta linç kampanyasına dönen boykot çağrıları yapıldı. Nedeni LGBTİ amblemi taşıyan sırt çantası ve telefon kılıfı vs. Aksesuar satışı yapmalarıydı. E-ticaret sitesi olan Çiçek Sepeti ile ilgili yapılan yorumlarda, firmanın bu ürünleri satması ile eşcinselliği, sapkınlığı yaydığı, çocuklara gençlere kötü örnek olup özendirdiği, Müslüman mahallesinde salyangoz sattığı, eşcinselliğin tedavi edilmesi gereken bir hastalık olduğu sürekli dolaşımında idi.

Yaşlılara Yönelik Ayrımcılık Örneği; Yaşçılık: Medya kuşkusuz yaşlılara yönelik toplumsal imgelerin ve tutumların oluştuğu en büyük kültürel arena. Küresel nüfus yaşlanmasına rağmen, yaşlılar medyada yanlış ve eksik olarak temsil edilmekteler.

Mağdur, yalnız, beceriksiz, savunmasız, bakıma muhtaç hatta topluma bir yük olarak yer alıyorlar. Uzmanların, yeni Koronavirüs (COVID-19) salgınıyla mücadele etmek için yaş ayrımcılığına dayalı politikanın maşası olmaması gereken medyayı kullandıkları dil konusunda uyarmaları gerekiyor.

Özellikle hedef kitlesi gençlerin olduğu sosyal medya paylaşımlarında yaşlı yetişkinler, ya alay konusu ya da ‘öteki’ olarak karikatürize ediliyorlar. Ülkemizde son günlerde bununla ilgili oldukça seviyesiz espriler eşliğinde ortalıkta gezen çok sayıda videoya maruz kaldık. Yaşlıların şeytanileştirildiğine dair birçok olaya da tanıklık ettik. Örneğin, bir haberde, toplu taşıma aracına alınmayınca aracın önüne yatan 65 yaş üstü bir kadını görüntüleyip, hakaret eden iki kişiden biri, kadına ”Çekil pis koronali!” Demekle kalmayıp, fiziki olarak da rahatsızlık veriyordu.

Günlük korona virüsü vaka ve ölüm bilançosu vermek için yapılan “Yaşlı ve direnci zayıf şu kadar sayıda hastamızı yitirdik”, “Hayatını kaybedenlerin yüzde 80’i, 60 yaş üstünde” “yoğun bakımda olanların yüzde 75’i 60 yaş üstü” vs. Açıklamaları son derece rahatsız edici, bu vurguya yapılan eleştiriler ne yazık ki pek işe yaramadı halen aynı söylem azalmış olsa da devam ediyor.

Önyargılar Zararlı

Yaşlılık/Ageism, toplumdaki önyargının son kalesi. ‘Yine de yaşlıydı’, ‘iyi bir yaşam sürdü’ ‘dünyaya kazık çakacak değil ya’ gibi ifadeler, gerçekten ne anlama geldikleri ve ne tür bir etki yarattıkları düşünülmeden kullanılıyor.

Yaşa dayalı önyargı birçok toplumda oldukça yaygın ve içselleştirilmiş halde, bu durum da doğal olarak yaşlıların ruh sağlığını olumsuz yönde etkiliyor. Çalışmalar, yaşlıların yüzde 85’inin sağlık bakımına erişimlerinin engellendiğini ve bu yüzden yaşlıların yüzde 95’inde, zaman içinde özellikle depresyon gibi psikiyatrik rahatsızlıkların çıktığını ortaya koymakta.

Yale Üniversitesi’nden Toplum Sağlığı ve Psikoloji bölümü öğretim üyesi Becca Levy yaşlılık ile ilgili olumsuz yargıların yarattığı stresin beyinde patolojik değişimlere neden olduğuna dair bulgulara ulaştıklarını açıklamıştı. Halbuki uzmanlar yaşlıların olumsuz yargılar ile anılmadığı takdirde, endişe, umutsuzluk ve intihara eğilimli davranışlardan uzaklaştıklarını iddia ediyorlar.

İnfodemik

Kriz dönemlerinde, yanlış-eksik bilgilendirme ve aşırılık, gündemi belirlemede birbirlerini karşılıklı olarak beslerler; halbuki kamuoyunun en çok doğru bilgilenebilmesi gereken zaman da kriz dönemleridir zira bu süreçte komplo teorileri, histeri, nefret, yalan haber her zamankinden çok pompalanır. Bilimsel bilgi akışı durduğunda, gedikleri klişeler, önyargılar, spekülasyonlar ve nefret söylemi doldurur.

Yanlış bilgilendirme, kafa karıştırıcı veriler ve sahte haberler şüphesiz kamu güvenliği ve sağlığı için açık ve mevcut bir tehlike oluşturmaktadır. Dengesiz ve sansasyonel sağlık haberciliğine bir de önyargılarımızı ve empati yokluğunu eklediğimizde, savunmasız insanlar adeta potansiyel “ölümcül mikrop taşıyıcıları” olarak gösterilerek, yalnız ırkçılık ve nefret değil, aynı zamanda korku kültürü de tetiklenmiş olur.

Kriz dönemlerinde, yanlış-eksik bilgilendirme ve aşırılık, gündemi belirlemede birbirlerini karşılıklı olarak beslerler; halbuki kamuoyunun en çok doğru bilgilenebilmesi gereken zaman da kriz dönemleridir

Aralık ayı başında, Çin'in merkezindeki yaklaşık 11 milyon kişinin yaşadığı Wuhan şehrinde baş gösteren ve daha sonra Dünya Sağlık Örgütü'nün COVID-19 adını verdiği Koronavirüs, küresel ve sosyal medyada - Instagram, Facebook, Twitter ve tiktok gibi diğer platformlarda- 2020 yılının "yaratılan küresel krizi" haline geldi.

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) açıkladığı üzere, sadece bir virüs salgını ile değil, aynı zamanda bir "infodemik" ile de karşı karşıyayız. Bu enfeksiyon salgını; doğru olsun olmasın, çok miktarda koronavirüs bilgisini tanımlamak için kullanılmış bir sözcük.

Koronavirüs salgını bir ilk değil. SARS ve Ebola virüs salgınları döneminde de aynı enfeksiyon bombardımanı içinde önyargı, kalıp yargılar, yaftalama, hedef gösterme, şeytanileştirme vs. Mevcuttu. Anlaşılan o ki dünya medyası eski salgınlardan pek bir ders çıkaramamış.

Sosyal Medya

Çin hükümeti uzun süre sosyal medyayı sansürledi, daha Ocak ayının başında insandan insana virüsün bulaştığını bilmesine rağmen hiçbir açıklama yapmadı, gerçek vaka ve ölü sayıları verilmedi, salgının ciddiyetini açıklamak isteyen sekiz kişi tutuklandı. Çin makamları, Weibo ve diğer platformlarda paylaşılan tüm bilgileri yakından izleyip, hükümeti eleştiren paylaşımlar hakkında yaptırım uyguladı.

Sosyal medya, yarattığı ve ışık hızıyla yaydığı bilgi kirliliğiyle ve ürettiği nefret söylemiyle, yalnız öfke patlamasını tetiklemekle kalmadı, aynı zamanda adeta linç kampanyalarına varan ve sonu nefret suçlarıyla neticelenen olaylara da zemin hazırladı.

Wuhan'da bir hastanede çekildiği öne sürülen, bir hastanın geçirdiği kriz nöbeti videosu, sosyal medyada izleyenleri dehşete düşürdü.

Virüs hakkında birçok dezenformasyon kampanyası -planlı salgın senaryosu, biyolojik silah saldırısı iddiaları, hemşire videosu, casusluk söylentileri üretildi. Ölümcül Wuhan virüsünün laboratuvarında üretilip, yanlışlıkla patentlendiği ve bir aşının zaten mevcut olduğu dezenformasyonu da hızla yayılmaya başlandı.

Yarasa çorbası, Çin'de yaygın bir yiyecek olmamasına rağmen, sosyal medyada, Çinli bir kadının kameraya gülümseyerek yarasa çorbası içtiği videoda, virüsün Çinlilerin yeme alışkanlıklarından yayıldığı iddia edildi. Halbuki video Çin'de değil, 2016 yılında Batı Pasifik'teki Palau adasında çekilmişti.

Van Dijk, söylemsel manipülasyonun "bizim iyi şeylerimiz" in ve "onların kötü şeyleri" nin vurgulanmasında olduğu gibi, biz olarak görülenlerin olumsuzlukları gizlenirken "onlar" olarak görülenlerin olumsuzluklarının sergilendiğini ifade eder. Yarasa çorbası örneğinde olduğu gibi; "Bizim, yani Batının yeme alışkanlıklarına benzemeyen, onların yani Çinlilerin garip, anormal, sağlıksız ve ilkel yeme alışkanlıkları virüsün sorumlusu!" Mesajı sıklıkla yinelenildi.

Van Dijk, söylemsel manipülasyonun "bizim iyi şeylerimiz" in ve "onların kötü şeyleri" nin vurgulanmasında olduğu gibi, biz olarak görülenlerin olumsuzlukları gizlenirken "onlar" olarak görülenlerin olumsuzluklarının sergilendiğini ifade eder.

Çin'den gelenlerin ülkeye alınmaması için başlatılan ve 650.000'den fazla Güney Korelinin imzaladığı kampanya dilekçesi Çin Devlet Başkanı'na sunuldu. Bazı muhafazakâr muhalefet milletvekilleri de bu konuda halka açık bir şekilde destek verdiler.

Hong Kong'da bir Japon restoranı olan Tenno Ramen, Çinlilere hizmet vermeyi reddettiğini Facebook hesabından şu şekilde açıkladı: “Daha uzun yaşamak istiyoruz. Yerel müşterileri korumak istiyoruz. Lütfen bizi affedin”.

Japonya'da da “Lütfen Çinlilerin ülkeye girişini yasaklayalım”, “Çocuğumun virüsü kapacağından endişeliyim” tarzı tweetler atıldı.

Malezya halkı, ülkeye Çinlilerin girişini yasaklamak ve hükümete “ailemizi ve çocuklarımızı kurtarma” amaçlı bir çağrıda bulunmak üzere 400.000'i aşkın imzalı bir sosyal medya kampanyası başlattı.

Japonya'da #chinesedon'tcometojapan (Çinliler Japonya'ya gelmeyin) yazılı etiket twitterın en trend başlıklarından biri oldu.

Batı Medyası

Batı medyasında da durum daha farklı değildi.

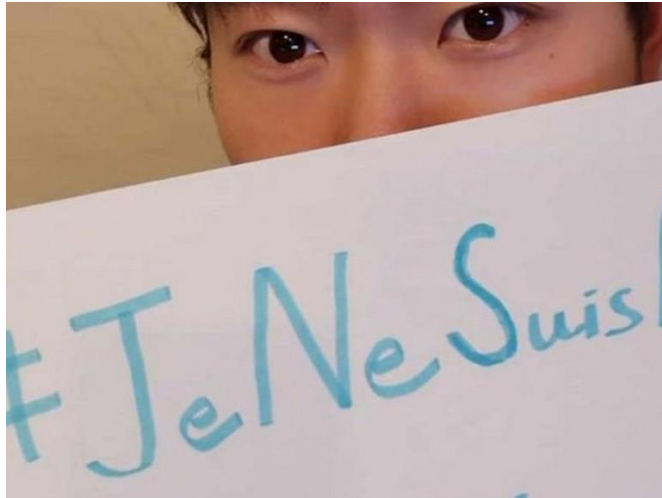
İngiliz gazeteleri Daily Mail ve göçmenlik karşıtı manşetleriyle ünlü The Sun, Çin halkının yarasa ve diğer hayvanları yeme alışkanlıkları yüzünden bu salgına yakalandıklarını iddia ettiler.

Danimarka'da Jyllands-Posten gazetesi, Çin bayrağındaki 5 yıldızın yerine virüs sembollerini kullanan bir karikatür yayınladı.

Alman Der Spiegel dergisi, “Çin'de üretildi” başlığı ile maskeli, elinde telefon tutan bir Çinlinin fotoğrafını yayınladı.

Fransa'da, 26 Ocak'ta yayımlanan Le Courrier Picard gazetesinin, “Sarı Tehlike” başlığıyla koronavirüs salgını hakkında yaptığı haber sonrası, Asya kökenli Fransızlar öfkelerini ifade etmek için sosyal medyada #jenesuispasunvirus (#ıamnotavirus-Ben bir Virüs Değilim) etiketini yarattı. Hatta Twitter hesabından Lou Chengwang “ben Çinliyim ama bir virüs değilim, virüsten korkmanızı anlayabiliyorum ama lütfen önyargılı olmayın” tweetini attı.

Bilindiği üzere, nefret söylemi bir şahıs veya grubu hedefleyen ve bu bireylerin doğuştan gelen birtakım mevcut ya da fark edilen özellikleri nedeniyle onları incitici, kişiliksizleştirici, taciz edici, aşağılayıcı ve en tehlikelisi de bu gruplara karşı duyarsızlık, gaddarlık ve şiddeti özendirici bir amaç gütmekte.

Koronavirüs vakasında da insanlar sadece Çinli oldukları için virüsü yaymalarının olası olduğunu düşünmekte, hatta çekik gözlü herhangi bir ülke vatandaşı olmak bile potansiyel bir Çinli virüs taşıyıcısı olmak gibi algılanmakta.

Ülkemizde sosyal medyada Çinlilere yönelik üretilen nefret söylemi yeni bir şey değil. 2005’de Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri ile ilgisi olmayan video ve fotoğraflar paylaşıldı, ‘-Boynumuza asarsın urgan ipi, Yediğin yemek köpek eti. Bir gün köşeye sıkıştığında, af dileme Çinli piçi.’ ‘-Köpek yiyen kızıl Çin. Köpek soyun kurusun. Kanlı intikam için. Tanrı Türk’ü kurusun.’ türü dehşet veren paylaşımlarda bulunuldu.

Ekşi sözlükte “Wuhan virüsü ve Uygurlar arasındaki gizemli ilişki” başlıklı entry deki paylaşımlara baktığımızda, Wuhan virüsünü ilahi adalet ve karma ile ilişkilendiren yorumlara rastlanmakta: “Çinliler Uygur Türklerini sebepsiz yere hapsediyordu, şimdi kendileri virüs yüzünden sokağa çıkmaz hale geldiler.”, “Karma realitesi var, ettiğini bulmama gibi bir şansın yok”

Türkiye’den atılan tweetlerde de “Hayvanları canlı canlı kaynar suya atarken düşüncektiniz”, “İlahi adalete bakın, Türkiye’de otobüsle seyahat eden bir Çinliye yapılan muamele... Düne kadar Müslümanlara mikrop gözü ile bakan Çinliler, şimdi dünyada hastalık, virüs, pislik, mikrop sembolü oldular”.

Neler Yapılabilir?

Koronavirüsün yayılmasını önlemek için Dünya Sağlık Örgütü’nün açıklamaları, videolar, kamu spotları sürekli yayınlanmalı. Koronavirüs yalnız bir sağlık sorunu olmaktan öte diğer yönleriyle de ele alınmalı, ekonomik, hukuki- insan hakları sorunu- vs. Yönleriyle incelenmeli.

Konda’nın yaptığı araştırmaya göre; Türkiye’de toplumun %97’si koronavirüsten haberdar, %86.5 virüsün nasıl yayıldığını biliyor ancak uygulanma oranı %55 lerde.

Yayınlarda örneğin Dünya Sağlık Örgütü’nün koronavirüs ile mücadelede 7 yöntemi içeren videosu TV yayınlarında gösterildikçe insanlarımız uygulama konusunda özendirilmiş olurlar.

Yayıncılar ekranlara çıkardıkları kişileri tamamen konusunun uzmanı olanlar arasından seçmeli, ekranlarda adeta “kadrolu konuk” havasında insanları görüyoruz, her konuda ahkam kesme hakkını görüyorlar, egolar şişik, her şeyin uzmanı. Pierre Bourdieu’nun fast-thinkers- malumatfuruş olarak nitelendirdiği bir tür “medya entelektüelleri”, her konuda hızlı ve çok düşünüp, çok konuşan, yayıncıya sorun çıkarmayan, çanak soruları her an yanıtlamaya hazır olan iyi huylu müşterilerdir.

Korona virüsü gibi diğer salgın hastalıkların nedenini evlilik dışı ilişkiye ve eşcinselliğe bağlayanından tutun da, Wuhan’da balık satanların bu virüsten aşılandıkları gibi, kedi köpek besleyenlerin de koronayla aşılandıklarına varana kadar bir sürü uyduruk, bilim dışı yalan yanlış bilginin yayılması için ortam sağlayan ve katkı sunan bir yayıncılık son derece yanlış. Ünlü gaze-

Koronavirüsün yayılmasını önlemek için Dünya Sağlık Örgütü’nün açıklamaları, videolar, kamu spotları sürekli yayınlanmalıdır. Koronavirüs yalnız bir sağlık sorunu olmaktan öte diğer yönleriyle de ele alınmalı, ekonomik, hukuki- insan hakları sorunu- vs. yönleriyle incelenmelidir.

tecilerin birbirleriyle giriştikleri polemikler de medya terörünün başka bir yansıması.

Dezenformasyona karşı girişimleriyle bilinen First Draft'ın koronavirüs haberlerine ilişkin bir rehber niteliğindeki yazısında özetle şunlar var:

- Sansasyonel dil kullanımından kaçının.
- Görsel seçiminde titiz davranın.
- Spekülasyon yapmaktan ya da uzmanlara spekülatif projeksiyonlar yaptırmaktan kaçının.
- Okurlara, mevcut durumda yapabileceklerine ilişkin spesifik bilgiler sağlayın.
- Okurları -Dünya Sağlık Örgütü vb.- resmi kaynaklara yönlendirin.
- Haber öykülerinizde araştırmaları ele alacaksanız titiz ve dikkatli davranın.
- Bir değil, birden fazla uzman görüşüne başvurun.
- Sınırlı topluluklarda yayılan söylentiye haberleştirirken dikkat edin. Bu noktada söylentiye kitlelere yayma riski söz konusu.
- İçeriklerinizin okunma ve anlaşılma açısından mümkün olduğunca sade ve basit olmasına çaba gösterin.
- Alaycı veya aşağılayıcı dilden kaçının. Komplo teorileri ya da korkularla hareket eden okurları alaycı ve aşağılayıcı bir dille yabancılaştırmaktan kaçının.
- Okurların ne istediğini anlayın ve veri boşluklarını sorumlu gazetecilikle doldurmaya çalışın.
- Haber içeriklerinde haritalama gibi veri görselleştirme ve tasarım gerektiren unsurları dikkatli ve doğru şekilde yapılandırın.
- First Draft'ın rehber niteliğindeki yazısında örnek olması açısından doğru haber başlıkları ve yararlı kaynaklara ilişkin de bir listeleme mevcut.

Küresel medya şirketleri, korku, panik ve öfkeye neden olabilecek yanlış, çarpıtılmış bilgilerin yaygın bir şekilde yayılmasını önleme, krizin acil olarak kontrol altına alınması ve hafifletilmesi amacıyla yönelik olarak Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri (CDC) ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gibi önde gelen sağlık kurumlarıyla yakından çalışmalılar.

Etkileşimli platformlar, hasta hakları gözetilerek virüs salgını ve vakalar ile ilgili olarak ana akım medya tarafından göz ardı edilen, haber görüntülerine ve videolarına yer vermeye devam etmelidirler. Bizler de iyi birer medya ve dijital okuryazarı olarak sorgulamadan, resmi kaynak dışındaki, birincil kaynaklara ulaşmadan, çapraz okuma yapmadan önümüze gelen her habere inanmamalıyız.

Sevindirici olarak sayıları az da olsa iyi örnekler var, bunların da haber dolaşımı içinde hak ettikleri yeri almaları lazım, zira iyi örnekler özendirici nitelik taşıyorlar. İki örnek de Güney Kore'den. Biri, Çinli turistlerin uğrak yeri olan popüler bir Seul deniz ürünleri restoranının, kapısına "Çinliler giremez" yazılı bir tabela asması üzerine sosyal medyadan o kadar yoğun tepki geldi ki sonunda restoran tabelayı kaldırmak zorunda kaldı. İkincisi de yük-

sek tirajlı Joong Ang Ilbo gazetesinin akılcı ve yerinde olan açıklaması. Gazete şöyle diyordu “Çinlilere karşı koşulsuz yabancı düşmanlığı yoğunlaşıyor, bulaşıcı hastalıklar, duygusal tepkilerle çözülebilecek bir sorun değil, bir bilim meselesi”.

Küresel gazetecilik, içinde çatışmayı ve krizleri barındırır; küreselleşmenin olmazsa olmazı sayılan -alan, güç, kimlik- unsurlarını formüle ederken sorduğu; “dünyanın farklı coğrafyalarında süregelen çatışma ve krizler ne ölçüde ve ne şekilde ele alınmaktadır?” Sorusunu yanıtlamadan önce, küresel medyanın, ifade özgürlüğünü manipülatif amaçla kullanarak istismar eden elit bir güç olduğunu unutmamak lazım.

Kaynaklar

- [Http://bianet.org/bianet/saglik/220516-koronavirus-covid-19-krizi-ve-medya](http://bianet.org/bianet/saglik/220516-koronavirus-covid-19-krizi-ve-medya)
- [Http://bianet.org/bianet/yasam/221878-en-tehlikeli-virus-nefret](http://bianet.org/bianet/yasam/221878-en-tehlikeli-virus-nefret)
- [Http://bianet.org/bianet/toplum/228174-pandeminin-diger-otekileri-multeciler](http://bianet.org/bianet/toplum/228174-pandeminin-diger-otekileri-multeciler)
- [Http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/226646-covid-19-pandemisi-ve-lgbti-nefreti](http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/226646-covid-19-pandemisi-ve-lgbti-nefreti)
- [Http://bianet.org/bianet/saglik/224506-medyada-korku-virusu](http://bianet.org/bianet/saglik/224506-medyada-korku-virusu)
- [Http://bianet.org/bianet/toplum/223830-korona-gunlerinde-baris-gazeteciligi](http://bianet.org/bianet/toplum/223830-korona-gunlerinde-baris-gazeteciligi)
- [Http://bianet.org/bianet/yasam/222573-yascilik-virusu](http://bianet.org/bianet/yasam/222573-yascilik-virusu)